Cât de oportună este introducerea votului prin internet în România?

Practici internaționale explicate în context românesc

Policy brief realizat cu sprijinul Fundației Hanns Seidel

CENTRUL PENTRU STUDIUL DEMOCRAȚIEI

Fundaţia Hanns Seidel

CLUJ-NAPOCA
2017

Publicație finanțată de către Ministerul Afacerilor Externe al Germaniei în baza unei decizii emise de către Parlamentul German.

Rezumat

Votul prin internet este menționat adeseori ca soluții pentru probleme ale proceselor electorale din România (accesul la vot mai ales pentru românii din străinătate, încrederea scăzută a alegătorilor în integritatea proceselor electorale, participarea scăzută la vot). De cele mai multe ori, aceste opinii nu sunt fundamentate pe cercetări solide, existând riscul să fie create așteptări prea mari de la aceste proceduri care să fie greu de atins odată cu punerea lor în practică.

Este preferabil ca implementarea votului prin internet pe scară largă să se realizeze doar după ce sunt rezolvate problemele legate de secretul votului, securizarea sa printr-o soluție tehnică eficientă, un grad de alfabetizare tehnologică satisfăcător, creșterea capacității alegătorilor de a folosi sistemul.

Considerăm că votul prin internet este sistemul de vot al viitorului și mai devreme sau mai târziu se va ajunge la implementarea sa în România. Credem însă că este important ca autoritățile să respecte o serie de pași înainte de implementarea votului prin internet, pentru a facilita acceptarea sistemului la nivelul întregii populații și pentru a reduce temerile privind defectele votului prin corespondență.

- Redactarea de către AEP unui raport tehnic analizând posibilitatea implementării votului prin internet. Elaborarea de ipoteze pentru soluții tehnice și a unui necesar tehnic.
- Organizarea unei consultări publice
- Campanie de largă informare publică
- Achiziționarea de servicii tehnice prin licitații transparente
- Implementarea unui sistem software de tip sursa deschisă, care să permită monitorizarea în timp real și auditarea
- Dezvoltarea și consolidarea capacității tehnice a Autorității Electorale Permanente, pentru a putea gestiona votul prin internet în regim propriu
- Inițierea unui program pilot de testare a votului prin internet cu ocazia unor alegeri parțiale, referendumuri locale sau alegeri de altă natură
- Asumarea de către decidenții politici a unui calendar de implementare a votului prin internet

Introducere. Definirea problemei

Alegerile libere, corecte și competitive sunt o condiție necesară pentru orice democrație solidă. Acest element poate fi privit din două perspective: cea a procesului în sine și cea a percepției alegătorilor. În România, procesele electorale de după 1990 s-au confruntat cu probleme de organizare de natură să știrbească încrederea cetățenilor în integritatea procesului, ceea ce a contribuit la scăderea încrederii în alte instituții fundamentale ale democrației precum Parlamentul, partidele politice sau Guvernul. Problemele au evoluat în timp, în funcție de contextul sociopolitic din România. În prima decadă postcomunistă se vorbea foarte des despre fraudarea alegerilor. După anul 2000 s-a conturat și a început să se manifeste problema votului în diaspora, odată cu creșterea numărului Românilor de peste hotare. Concomitent, prezența la vot a scăzut constant, acest element ridicând adeseori discuții legate de legitimitatea celor aleși.

Așadar, în prezent, putem grupa problemele legate de procesele electorale în trei mari categorii:

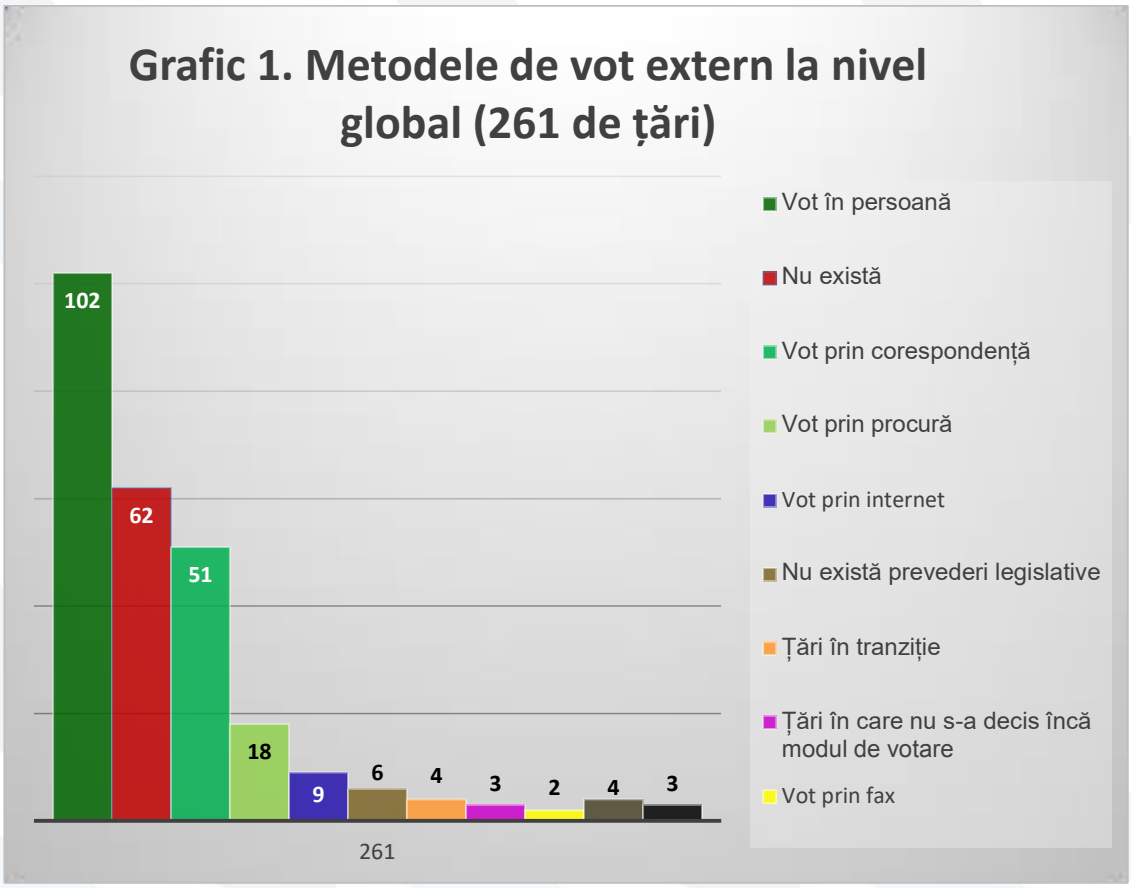
- Acces la procesul electoral – cu precădere pentru românii de peste hotare, dar și la nivel intern.
- Lipsa de încredere a alegătorilor în procesele electorale
- Participare scăzută la vot

Procedurile alternative de vot – cu precădere votul prin corespondență și votul electronic la distanță (prin internet) – sunt menționate adeseori ca soluții pentru toate cele trei categorii de probleme. De cele mai multe ori, aceste opinii nu sunt fundamentate pe cercetări solide, existând riscul să fie create așteptări prea mari de la aceste proceduri care să fie greu de atins odată cu punerea lor în practică.

Ca element de comparație, trebuie amintită discuția despre „votul uninominal”, pornită în preajma anului 2000, care era prezentat drept o soluție pentru „reforma clasei politice”, fără a fi înțelese toate aspectele tehnice sau formele pe care le poate lua acest tip de vot[1]. Odată cu punerea lui în practică, într-o

[1] http://www.evz.ro/basescu-votul-uninominal-a-fost-o-mare-greseala-parte-din-popor-a-votat-tot-pentru-galetica.html

formă atipică (ca parte a unui sistem proporțional similar cu cel pe liste închise), în 2008 și 2012, nemulțumirea a fost atât de mare încât modificările legislative din 2015 au dus la revenirea la votul pe liste închise de partid. Un scenariu asemănător este posibil și în cazul votului prin internet: poate deveni o lozincă folosită în spațiul public, dar neînțelegerea elementelor practice și proasta lor implementare pot genera nemulțumiri și o lipsă și mai mare de încredere a electoratului, riscându-se abandonarea sau nefolosirea lor pe termen lung.

Notă: Tabel preluat din baza de date IDEA Voting from abroad[2]. 261 de țări au fost introduse în cercetare.

La nivel global, metodele de vot utilizate ca alternativă la votul în secții sunt votul prin împuternicire (prin „proxy"), votul prin corespondență poștală și votul prin internet.

În continuare vom analiza votul prin internet din perspectiva celor trei probleme identificate mai sus, prezentând modul în care această metodă este utilizată în alte state. Vom oferi informații despre procedurile de implementare și costuri, precum și despre particularitățile contextului românesc. La final, vom face câteva recomandări privind implementarea acestei proceduri în România.

Considerații generale despre votul prin internet

Introducerea votului prin internet (votul electronic la distanță)[3] a fost cerută de numeroase organizații ale românilor din străinătate, precum și unele formațiuni politice din țară. Votul prin internet a fost invocat de către susținătorii săi ca soluția pentru accesul la vot pentru toți alegătorii, iar de către detractori ca un mediu de fraudare a alegerilor. Foarte puține opinii au luat în discuție **costul potențial al votului prin internet**, **cunoștințele IT ale românilor**, **încrederea românilor în tranzacțiile făcute prin internet**.

Spre deosebire de votul prin corespondență, care este deja o procedură cunoscută și rodată după ce a fost folosit deja în mai multe runde de alegeri de mai multe state occidentale și pentru prima dată în România la alegerile parlamentare din decembrie 2016, votul prin internet este mai nou, astfel că discuțiile despre această metodă au mai degrabă un caracter prospectiv în majoritatea statelor (chiar și în unele care l-au implementat deja). Dintre țările care au testat votul prin internet sau au studiat implementarea sa, în Europa

[2] http://www.idea.int/db/fieldview.cfm?field=151&region=-1
[3] Preferăm utilizarea denumirii de „vot prin internet" în locul mai des întâlnitei denumiri de „vot electronic" pentru a nu confunda această metodă de exercitare a votului cu alte metode care implică utilizarea unor mijloace „electronice" în secțiile de votare.

doar Estonia, unele cantoane din Elveția și francezii din străinătate îl folosesc. Norvegia, Marea Britanie, Lituania, Germania au încercat această metodă, însă au amânat implementarea sa pentru varii motive.

Pentru această metodă de exercitare a votului este nevoie fără excepție de o conexiune la Internet și se presupune că rolul său este de a facilita votul de la distanță pentru cei care nu pot sau nu doresc să voteze în secții. Este nevoie, de asemenea, de o populație alfabetizată din punct de vedere electronic și digital, care are încredere în astfel de metode de vot și de un consens politic puternic pentru punerea sa în aplicare. Încrederea și consensul ar trebui să derive din recunoașterea pe scară largă a faptului că tehnologia poate oferi beneficii mai multe decât metodele tradiționale în ceea ce privește votarea și numărarea.

Condiții necesare pentru implementarea votului prin internet

Din documentele cu recomandări existente la nivel internațional, se pot desprinde următoarele condiții necesare pentru implementarea votului prin internet[4]. Se observă că multe dintre aceste condiții sunt departe de a fi îndeplinite în România. Stadiul la care ne aflăm privind accesul la internet al populației sau nivelul scăzut de încredere în instituții și corectitudinea alegerilor nu lasă mult loc de optimism privind modul în care votul prin internet ar putea fi implementat în România.

Condiții necesare pentru implementarea votului prin internet	**Stadiul îndeplinirii lor în România**
Existența legislației privind pilotarea diverselor metode de votare	Nu există nici o inițiativă de a legifera proiecte pilot pentru votul prin internet.
Nivel foarte înalt de încredere în autoritățile electorale centrale și alegeri în general	Nivel relativ scăzut de încredere în autoritățile electorale Nivel scăzut de încredere în corectitudinea alegerilor[5]
Nivel relativ redus de conflict politic	Nivel relativ redus de conflict politic – însă cu nivel redus de încredere în politicieni și autorități
Lipsa unui istoric al fraudei electorale	Anchete în curs privind nereguli electorale la alegerile din 2014[6] Condamnări pentru fraudă în cazul referendumului din 2012[7] Nereguli semnificative constatate de autoritățile electorale privind votul la referendumul din 2012[8] Acuzații de fraudă privind majoritatea alegerilor începând cu 2004[9]
Resurse academice și economice pentru a implementa o soluție sigură pentru votul prin internet	Costurile pentru implementarea votului prin internet pot fi o povară pentru administrația românească, la fel și formarea de specialiști în domeniu.
Mecanisme de autentificare disponibile (card de identitate electronic, semnătură electronică, token, cod utilizator și parolă PIN, autentificare biometrică, autentificare prin SMS, etc)	Doar autentificare prin cod utilizator și parolă PIN -site-ul www.ghișeul.ro. Acest sistem de autentificare este însă printre cele mai nesigure metode, cele mai multe atacuri de securitate atacă aceste tipuri de sisteme de autentificare[10].
Acces la internet pentru întreaga populație – de acasă, de la serviciu, de la calculatoare publice	România se clasează pe penultimul loc din Uniunea Europeană privind accesul la internet. (vezi anexa 1)
Folosirea frecventă a serviciilor publice pe internet	România se clasează pe penultimul loc din Uniunea Europeană privind utilizarea serviciilor publice prin internet (vezi anexa 4)

[4] Lista de criterii a fost formulată plecând de la documentul : http://www.coe.int/t/DEMOCRACY/ELECTORAL-ASSISTANCE/themes/evoting/2012NORWAY.pdf
[5] Vezi secțiunea I.2 a acestui studiu – „Percepțiile alegătorilor și experților – dominate de neîncredere"
[6] http://www.gandul.info/stiri/la-opt-luni-dupa-ce-dna-a-preluat-cazul-dosarul-diaspora-a-ramas-in-evaluare-surpriza-de-pe-lista-audierilor-de-pana-acum-14674786
[7] http://www.mediafax.ro/social/decizie-definitiva-in-dosarul-frauda-la-referendum-doua-persoane-condamnate-la-un-an-si-patru-luni-inchisoare-12876775
[8] http://www.roaep.ro/prezentare/comunicat-de-presa/comunicat-de-presa-din-data-de-26-septembrie-2012/
[9] http://www.realitatea.net/macovei-in-pe-sunt-1-5-milioane-de-voturi-furate-la-referendum_1007161.html
[10] https://www.usenix.org/legacy/events/sec00/full_papers/dhamija/dhamija_html/node2.html

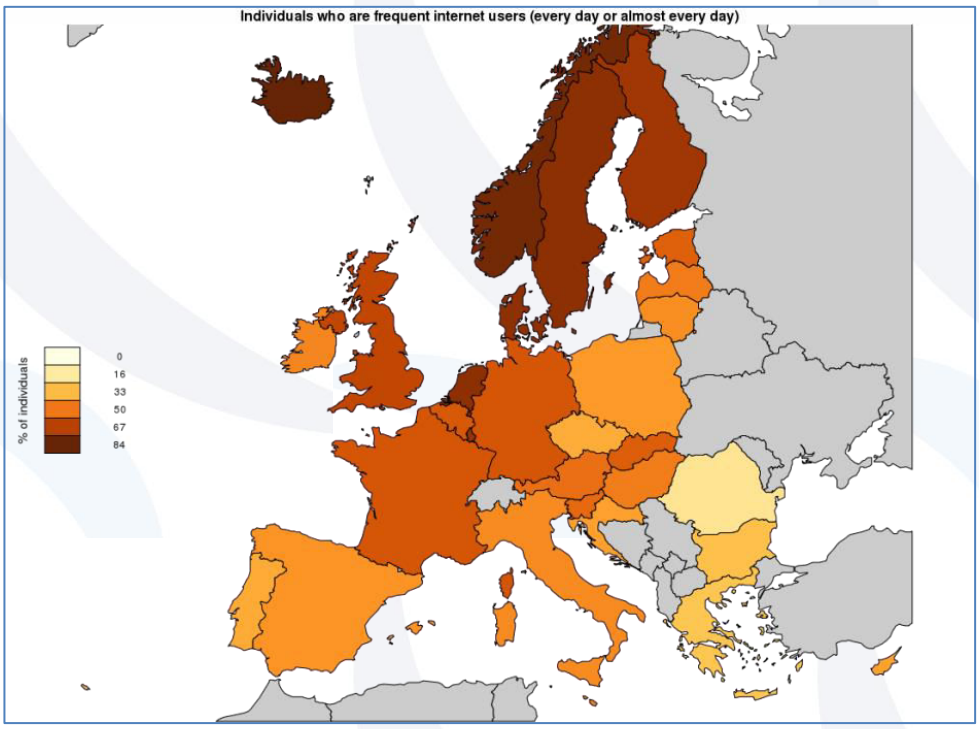
Deși au existat nenumărate poziții publice privind votul la distanță sau votul prin internet, există puține informații despre opinia generală în legătură cu aceste sisteme de vot. Unul dintre puținele sondaje de opinie pe această temă ne arată că în Noiembrie 2011 mai mult de 60% dintre alegătorii sondați erau împotriva votului prin internet[11]. Doar 9% erau în favoarea implementarea votului prin internet pentru toți românii, indiferent dacă se aflau în țară sau în străinătate, iar 12% erau de acord cu implementarea sa doar pentru românii din străinătate. Aceste cifre ridică întrebarea dacă votul prin internet este cu adevărat un deziderat pentru publicul larg, nu doar pentru vectori politici sau activiști civici.

Utilizarea internetului în România

Condiția fundamentală pentru implementarea votului prin internet va fi o bună înțelegere a sistemului de vot și încrederea în acesta. Are electoratul român suficient acces la internet și cunoștințele necesare în domeniul IT pentru a folosi votul prin internet?

Deși numărul românilor conectați la internet crește vertiginos, nivelul accesului la internet este în continuare unul dintre cele mai scăzute din Uniunea Europeană. Mai mult, numărul de români care se conectează frecvent la internet (în fiecare zi sau aproape în fiecare zi) este cel mai mic din Uniunea Europeană.

Harta 1. Utilizatori frecvenți de internet (în fiecare zi sau aproape în fiecare zi)

Sursă: Date Eurostat, disponibile în anexa 1.

Așa cum e de așteptat, tinerii și copiii sunt cei care folosesc internetul cel mai des, iar gradul de utilizare a internetului scade proporțional cu creșterea vârstei și în funcție de gradul de educație[12]. Din anexele 3 și 4 se poate observa că, în 2011, cea mai mare parte a utilizatorilor de internet erau tineri din mediul urban. Dacă în rândul tinerilor numărul celor care accesează internetul în mediul rural este de trei ori mai mic decât în mediul urban, în rândul persoanelor de peste 50 de ani diferența dintre mediul rural și urban este mult mai mare. Doar 15% dintre utilizatorii de internet care au peste 50 de ani provin din mediul rural.

În ce privește nivelul de educație, diferențele dintre cei care utilizează internetul și ceilalți cetățeni sunt și mai mari. Plecând de la datele din recensământul 2011 observăm că mai mult de 80% dintre cei cu studii superioare accesează internetul în mod frecvent, față de doar 39% dintre cei cu studii liceale și 20% dintre cei cu studii gimnaziale (datele sunt disponibile în anexe). Aceste cifre ne arată că alegătorii care ar profita de votul prin internet sunt în special tinerii cu educație superioară din zonele urbane. Faptul că doar

[11] http://www.fundatia.ro/sites/default/files/Opinii_Analiza%20studiului.pdf
[12] http://www.hotnews.ro/stiri-esential-17826478-harta-internetului-romania-cum-sunt-impartiti-tara-cei-7-milioane-romani-care-acceseaza-internetul.htm

anumite categorii ale populației – care au deja la dispoziție posibilitatea de a vota în secțiile din apropiere – ar fi afectate de introducerea noului sistem ridică semne de întrebare în ce privește utilitatea procedurii.

În plus, partidele ar putea avea opinii diferite cu privire la această procedură. Alegătorii cu acces la internet care au răspuns la un sondaj din 2015 au declarat intenții de vot semnificativ diferite față de cei care nu au internet. Astfel, partidele al căror electorat se regăsește în categoriile de cetățeni care nu folosesc internetul ar putea să nu fie interesate de implementarea votului prin internet[13]

Tabel 1. Acces la internet fix, internet mobil și conturi Facebook

An	Număr gospodării acces la internet	Urban	Rural	Număr conexiuni internet mobil	Conturi Facebook
2008	29%	n/a	n/a	2,7 milioane	N/A
2013	52,9%	73,2%	26,8%	8,2 milioane	5.593.480
2014	54,4%	70,9%	29,1%	10,7 milioane	7.000.000
2015	61%	66,9%	33,1%	12,7 milioane	8.200.000

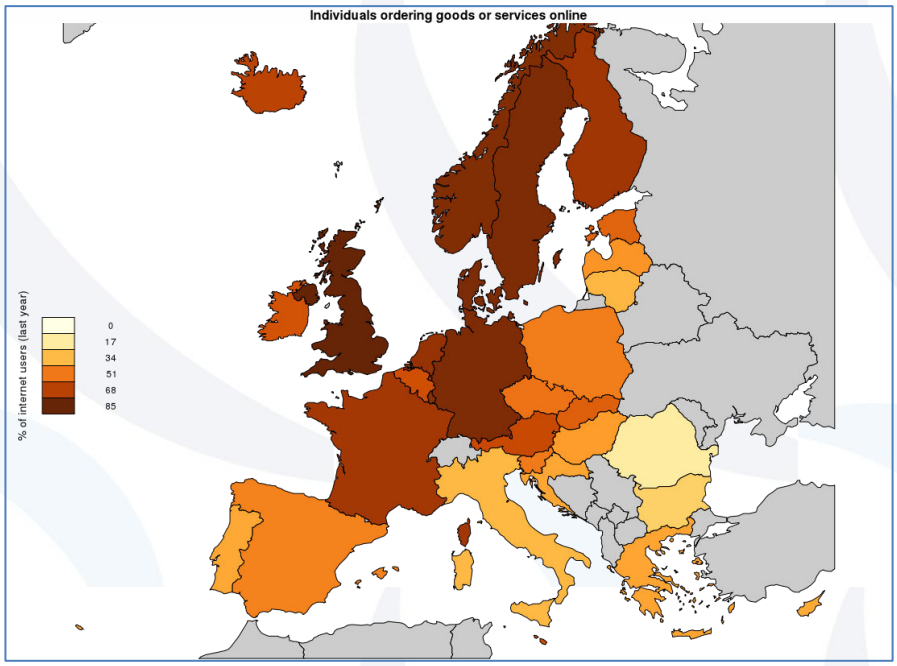
Sursă: Tabel realizat pe baza datelor INSSE, AMCOM și Facebrands

Internetul – doar o sursă de divertisment pentru români

Chiar dacă românii utilizează internetul tot mai mult, activitățile principale sunt citirea știrilor online, folosirea rețelelor sociale, poșta electronică și jocurile online. Spre deosebire de alți cetățeni europeni, puțini dintre români folosesc internetul pentru cumpărături sau pentru online banking – doar 6%[14] dintre utilizatori, proporția cea mai mică din Uniunea Europeană. Aceste cifre demonstrează un nivel scăzut de încredere în internet a utilizatorilor români.

Și autoritățile din Marea Britanie analizează posibilitatea implementării votului prin internet. Însă cunoștințele utilizatorilor și încrederea lor în internet sunt la polul opus față de România. 84% dintre gospodării au acces la internet și aproape trei sferturi dintre adulți declară că fac cumpărături online. De asemenea, 53% dintre adulți folosesc aplicațiile de internet banking. Singurul serviciu folosit în egală măsură și de români și de britanici este rețeaua socială Facebook.[15]

Harta 2. Utilizarea internetului pentru cumpărături

[13] http://adevarul.ro/news/politica/infografie-sondaj-inscop-generatia-internetului-trimite-psd-istorie-1_55523694cfbe376e351ffa54/index.html
[14] http://www.mediafax.ro/economic/romania-pe-penultimul-loc-in-regiune-la-utilizarea-de-online-banking-desi-procentul-a-crescut-de-3-ori-13051598
[15] https://webrootsdemocracy.files.wordpress.com/2014/05/webroots-democracy-viral-voting.pdf

Nivel scăzut de încredere în capacitatea autorităților de a implementa proiecte de e-guvernanță

Un alt aspect important în analiza fezabilității votului prin internet este capacitatea autorităților de a gestiona instrumente de guvernanță electronică. Acestea presupun folosirea internetului pentru plata impozitelor, solicitarea de documente de identitate, consultarea de informații publice sau programarea la controale publice obligatorii. Însă autoritățile române nu au dovedit că stăpânesc acest domeniu. Deși au fost investiți aproximativ 12 milioane de euro pentru un portal de E-guvernanță, acesta a devenit funcțional doar după ani de tergiversări[16]. Nu în ultimul rând, în perioada recentă, o serie de contracte între statul român și firmele românești specializate în sisteme de date au fost investigate în cazuri de corupție[17], stârnind dezvăluiri despre legături dintre aceste firme, mediul politic și serviciile secrete[18]. Gestionarea defectuoasă și contractele cu proastă reputație în domeniul IT pot fi o sursă de lipsă de încredere în capacitatea autorităților de a implementa în mod eficient și imparțial votul prin internet.

Pentru a detalia discuția despre votul prin internet, vom prezenta în continuare sistemele de vot prin internet implementate la ora actuală: votul prin internet plecând de la infrastructură de e-guvernanță deja existentă (Estonia) și votul prin internet folosind un sistem cu elemente de securitate trimise separat (Franța). Cazul Estoniei, care este singura țară care aplică votul prin internet la nivel național, este perceput drept un exemplu pozitiv, în timp ce experiența Franței a fost evaluată ca una mai degrabă negativă.

Votul prin internet în alte democrații

Votul prin internet în Estonia – importanța existenței unei infrastructuri e-guvernanță

Estonia a fost prima țară din lume care a introdus votul prin Internet la nivel național și a progresat foarte mult astăzi în această direcție, proporția voturilor exprimate astfel atingând chiar 30% la alegerile precedente. Sistemul de vot estonian a inspirat recomandarea Asociației M10 de implementare a votului prin internet în România. Însă procedura estoniană se bazează pe infrastructura de e-guvernanță, cea mai performantă infrastructură electronică națională din lume.

Cetățenii estonieni utilizează cărțile de identitate biometrice și pot primi carduri SIM speciale suplimentare, care pot fi utilizate pentru a vota online, pentru a plăti impozite sau pentru a accesa diferite servicii publice disponibile pe Internet prin site-uri web de e-guvernanță. Cu ajutorul unui cititor de carduri similare cu cele utilizate în e-banking, alegătorii se pot autentifica și pot intra în aplicația de vot cu un număr PIN care este generat de fiecare dată când are loc o operațiune. Guvernul Marii Britanii a încercat adoptarea unui sistem de carduri de identitate electronice asemănătoare cu cele estoniene. Costul estimat a fost de 4,5 miliarde de lire sterline[19]. Guvernul britanic a abandonat proiectul de adoptare a sistemului estonian în 2010, după ce cheltuise deja 370 de milioane de lire sterline.

Dincolo de folosirea cardurilor de identitate electronice, sistemul de vot estonian decurge similar cu alte sisteme de vot prin internet. Votul necesită descărcarea și instalarea unei aplicații care a fost special concepută și securizată pentru fiecare rundă de alegeri. Aplicația conține o funcție de scanare care identifică adresa IP a utilizatorului și scanează calculatorul pentru viruși și malware. Alegătorul deschide aplicația și primește lista de candidați. Pentru înregistrarea și centralizarea voturilor exprimate online sistemul estonian este din nou ilustrativ, deoarece aici există trei servere utilizate pentru această procedură. Aplicația face legătura între alegători și servere. Primul server – „Server Vote Forwarding" – a trimis lista de candidați alegătorului și a primit opțiunea și datele de identificare ale persoanei care a exprimat un vot. Voturile sunt apoi transferate la al doilea server, un server de stocare a voturilor cu ajutorul unui log server. Voturile sunt apoi copiate pe un DVD și anonimizate și transmise la al treilea server, un server offline de numărare a voturilor. Principiul de funcționare a votului prin Internet este cel al *„plicului dublu"*. În prima etapă buletinul de vot este trimis alegătorului într-un „plic" virtual, cu numele acestuia pe el. Buletinul este apoi scos din „plic" și transferat într-un alt „plic" fără numele alegătorului pe el. Acesta este apoi deschis și numărat alături de celelalte voturi. O persoană care a trimis votul prin Internet nu poate vota din nou la o secție de votare. Același principiu se aplică tuturor țărilor care utilizează votul prin internet.

După înregistrarea online, cetățenii pot vota cu câteva zile înainte de deschiderea secțiilor de votare. Interesant este faptul că alegătorul se poate răzgândi de mai multe ori și efectiv să voteze de mai multe ori. Cu

[16] http://economie.hotnews.ro/stiri-telecom-14532597-episodul-marile-investitii-facute-guvern-din-bani-publici-europeni-circa-12-milioane-euro-pentru-portal-informatii-despre-toate-localitatile-din-romania.htm
[17] http://www.evz.ro/surse-angajati-ai-companiei-siveco-sunt-implicati-in-frauda-cu-fonduri-europene-de-la-asociatia-nevazatorilor-din-romania.html
[18] http://www.digi24.ro/Stiri/Digi24/Special/Romania+furata/ROMANIA+FURATA+SEBASTIAN+GHITA
[19] http://www.economist.com/news/international/21605923-national-identity-scheme-goes-global-estonia-takes-plunge

toate acestea există un singur vot înregistrat – ultimul exprimat înainte de închiderea perioadei de vot prin internet, toate celelalte fiind șterse.

Observatorii care au monitorizat alegerile estoniene din 2015 au criticat derularea votului prin internet, în special legate de măsurile de securitate. Expert Forum (EFOR), un think tank cu sediul în București specializat în politici publice și reforma guvernanței publice, a participat la observarea alegerilor legislative din Estonia în martie 2015 și a observat operatori folosind stick-uri de memorie pentru transferul voturilor de pe un server pe altul, utilizarea platformelor de e-mail, cum ar fi Gmail, tastarea codurilor direct de pe coli de hârtie răspândite uneori în fața calculatorului.

Un grup de observatori compus din cercetători de la Universitatea din Michigan, Ann Arbor, și cercetători și activiști de la Open Rights Group, Marea Britanie, au observat, de asemenea, deficiențe grave ale procedurilor de vot prin Internet în Estonia, după vizita lor în Tallinn în timpul alegerilor din 2013. Anomaliile depistate au fost tratate ad-hoc și, uneori, în mod discreționar, procedurile au fost modificate de mai multe ori în timpul procesului de observare, iar securitatea votului a fost uneori serios pusă la încercare de către operatori care nu au respectat procedurile (un singur operator prezent, folosirea de conexiuni internet sau computere nesecurizate, folosirea de stick-uri USB). De asemenea, observatorii au atras atenția asupra gradului insuficient de transparență a sistemului utilizat: de exemplu observatorii nu pot verifica numărătoarea voturilor.[20]

Votul prin internet doar pentru diaspora – cazul Franței

Franța a introdus votul prin internet în 2013, limitând însă utilizarea acestui sistem de vot pentru circumscripțiile francezilor din străinătate și pentru alegerile în care votul francezilor din străinătate nu are un impact asupra rezultatului final[21]. Această situație este un compromis între dorința de a facilita votul francezilor din străinătate, însă fără a generaliza un sistem de vot care a stârnit controversă. Același raționament a determinat folosirea acestei soluții și în cadrul unor proiecte pilot din Portugalia și Statele Unite ale Americii pentru votul în străinătate[22].

Aproximativ 1,7 milioane de francezi din afara țării sunt înscriși în listele electorale[23]. Dintre aceștia, aproximativ 440.000 au votat la alegerile prezidențiale din 2012 și aproape 220.000 la alegerile legislative din 2012. Proporția celor care au votat prin internet diferă mult de la o regiune geografică la alta, însă nu a depășit 10%. Conform unui raport de informare al Senatului francez utilizarea votului prin internet este într-o creștere lentă, în defavoarea folosirii votului prin corespondență, care a fost folosit în 2012 doar de 2% dintre votanți.

Votul prin internet are loc pe perioada a șase zile înainte de votul în secțiile de votare. Operațiunile încep în miercurea din săptămâna precedentă scrutinului și se finalizează în marțea din săptămâna scrutinului. Votul în avans permite autorităților consulare să îi elimine din listele electorale pe cei care au votat prin internet, pentru ca aceștia să nu poată vota și în secțiile de votare.

Sistemul de vot funcționează diferit de cel din Estonia, în Franța nu există carduri de identitate ce pot fi utilizate pentru identificare pe internet. Autoritățile franceze au preferat un sistem care folosește un site internet cu cont de utilizare și parolă. Un sistem asemănător este utilizat și de către cantoanele elvețiene Geneva și Zurich. În primă fază alegătorul primește prin poștă și pe sms un cont de utilizator. Apoi el primește prin email parola pentru contul său de utilizator. Cu aceste două coduri alegătorul are acces la site-ul prin care se votează prin internet. Pe respectivul site alegătorul selecționează dintr-o listă de candidați cel pe care dorește să îl voteze. Alegătorii au la dispoziție un program pentru a testa conformitatea calculatorului și conexiunii lor cu site-ul internet și asistență telefonică sau prin email[24].

Spre deosebire de cazul Estoniei, în Franța există o anumită reticență privind votul prin internet. Președintele biroului electoral pentru votul prin internet a enumerat într-o audiere mai multe probleme întâlnite în organizarea alegerilor din 2014. Spre exemplu, în ultima zi a votării site-ul utilizat pentru vot s-a blocat timp de două ore din cauza numărului mare de utilizatori care au încercat să îl acceseze. De asemenea, președintelui biroului electoral s-a plâns de lipsa de transparență a procesului, atât pentru el, cât și pentru cetățeni. Acesta a caracterizat rolul său ca fiind cel al unui „notar" și a cerut mai multe puteri pentru

[20] Informațiile legate de votul prin internet în Estonia sunt preluate din Security Analysis of the Estonian Internet Voting System, Drew Springall et al. 2014: https://jhalderm.com/pub/papers/ivoting-ccs14.pdf și „*Hârtie vs online, Este votul electronic o soluție pentru România*", Septimius Pârvu 2015: http://expertforum.ro/wp-content/uploads/2015/03/Raport-vot-electronic.pdf.

[21] Votul prin internet, la fel ca votul prin corespondență, sunt disponibile în Franța doar pentru alegerile legislative. Votul prin internet poate fi folosit și pentru alegerea consilierilor consulari – reprezentanții comunității pe lângă consulatele din străinătate.

[22] http://www.eac.gov/assets/1/Documents/SIV-FINAL.pdf

[23] Dintr-un total de 43 de milioane de electori înscriși în registrul electoral francez.

[24] Prezentarea votului prin internet - https://www.youtube.com/watch?v=cjVsVVydjfQ.

președintele biroului electoral. Nu în ultimul rând, a fost semnalată o tentativă de fraudare a sistemului de către un partid care le solicita unor alegători codurile de utilizatori pentru a le facilita accesul la site-ul internet[25].

Alte critici legate de votul prin internet se referă la eficiența redusă pe care introducerea acestui sistem electoral o are pentru a crește participarea la vot. Numărul alegătorilor nu a crescut semnificativ odată cu utilizarea acestui sistem de vot. Parlamentarii francezi avertizează că „multiplicarea modalităților de vot nu garantează în sine participarea electorală”[26]. Însă un efect secundar al votului prin internet a fost creșterea numărului de voturi nule. Ministerul de Afaceri Externe franceze estima că alegătorii care votează prin internet sunt mai tentați să exprime un vot nul decât cei care s-au deplasat până la secțiile de votare.

Pentru autoritățile franceze, votul prin internet este un sistem de vot „perfectibil” care suferă de absența garanțiilor suficiente în materie de sinceritatea scrutinului și secretului votului. Aceste probleme pot scădea încrederea alegătorului în procesul electoral[27].

Experimentarea votul prin internet în Norvegia – un succes care nu a fost acceptat de către partidele politice

Autoritatea electorală norvegiană a testat votul prin internet începând din 2005 până în 2013. Proiectul a fost precedat de un studiu de fezabilitate între 2005 și 2007 și apoi votul prin internet a fost testat în zece referendumuri locale în 2010. A fost utilizat în mod oficial suplimentând votul clasic în persoană în 2011 și 2013, în două proiecte pilot care au vizat 4,5%, respectiv 7% din alegătorii înscriși în registrul electoral. Implementarea votului prin internet a pornit de la infrastructura electronică pentru autentificare deja existentă – Idporten, iar autoritatea electorală a dezvoltat un sistem proprietar, pe care l-a testat cu angajații proprii. În alegerile din 2011, 16% dintre alegătorii participanți la proiectul pilot au folosit votul prin internet, iar în 2013, 28% dintre alegătorii înscriși. În ambele cazuri, votul prin internet a reprezentat peste 70% din voturile exprimate în avans[28]. Însă aceste cifre nu au reprezentat o creștere a participării electorale, nici la nivelul întregului electorat, nici la nivelul unui segment anume determinat de vârstă sau de educație[29].

Dintre cei care au încercat votul prin internet, nouă din zece alegători erau de părere că votul prin internet ar fi trebuit introdus pe întregul teritoriului norvegian. La nivelul întregii țări, mai mult de 70% considerau că votul prin internet ar fi trebuit folosit[30]. Nivelul încrederii exprimate de către alegători a rămas același, chiar și atunci când alegătorilor norvegieni li s-a menționat explicit faptul că principiul secretului votului nu este respectat. Mulți dintre respondenți au considerat că este acceptabil ca o persoană să vadă votul unui alegător, cu condiția ca nici o iregularitate (de exemplu, cumpărarea votului) să nu se întâmple. Situațiile în care alegătorii sunt ajutați să folosească internetul au fost considerate acceptabile de către alegătorii norvegieni. În foarte puține cazuri cei chestionați au declarat că s-au simțit presați de partidele politice sau că au fost subiectul unor tentative de cumpărare a voturilor. Nu au existat diferențe semnificative în aceste privințe între utilizatorii votului prin internet și a votului în persoană sau prin poștă[31].

Cu toate că rezultatele experimentării cu votul prin internet au fost în general pozitive, Ministerul guvernării locale și modernizării a anunțat în 2014 oprirea procesului. Motivul anunțat a fost lipsa unui consens politic și multiplele dispute ce riscau să afecteze încrederea electoratului în întregul sistem electoral. „Pentru că nu există voință politică pentru a introduce votul prin internet, Guvernul (norvegian n.a.) concluzionează că ar fi nepotrivit să se piardă bani și timp pe alte proiecte pilot”. Această experiență costisitoare poate fi un exemplu negativ pentru alte țări care ar dori să inițieze proiecte pilot.

Cazul Norvegiei ne arată că, dincolo de aspectele tehnice ale votului prin internet, aspectul politic este primordial pentru modificarea legilor electorale. Chiar dacă alegătorii au avut încredere în acest sistem, lipsa unui consens politic pe marginea reformelor electorale poate crea controverse și pune în pericol sistemul democratic al unei țări.

---

[25] Raport de informare al Senatului francez *Représentation des Français établis hors de France : les premiers enseignements de la loi du 22 juillet 2013*, online la http://www.senat.fr/rap/r14-481/r14-4813.html
[26] Raport de informare al Senatului francez privind Votul electronic. Online la
[27] Idem 16
[28] https://www.cartercenter.org/resources/pdfs/peace/democracy/Carter-Center-Norway-2013-study-mission-report2.pdf
[29] Raport al Institutului de Cercetare Socială din Norvegia pentru evaluarea votului prin internet: https://www.regjeringen.no/globalassets/upload/kmd/komm/rapporter/isf_internettvalg_english-summary.pdf
[30] Idem 32
[31] Idem 32

Riscuri ale votului prin internet

La fel ca toate metodele alternative de vot, votul prin Internet are mult potențial, însă aduce multe provocări și pune probleme tehnice. Avantajele unui sistem eficient de votare sunt multiple: procesul votării nu ar mai necesita deplasarea la secția de votare, costurile ar fi reduse pentru că operațiunile electorale ar fi transferate online, ar avea acces la vot bolnavii netransportabili, persoanele în vârstă, cetățenii aflați în străinătate (vezi tabelul de mai jos). Votul prin internet crește accesibilitatea și oferă fiecărui cetățean posibilitatea de a vota, reducând restricțiile de spațiu și timp pe care le presupune votul în secții. În cazul Estoniei, cu 14% dintre alegători cu reședință peste hotare, votul prin internet a reconectat diaspora cu țara de origine, deși doar un mic procent dintre cei aflați în străinătate folosește această procedură.[32] Același argument se aplică și în alte state cu o diaspora mare. Chiar dacă nu toți cetățenii de peste hotare vor folosi această metodă de vot, existența unei alternative este în sine un lucru pozitiv.

Însă principalele inconveniente ridicat de teoreticieni, dar și de cei care au implementat acest sistem de vot sunt lipsa de transparență și problemele de securitate ale votului. În plus, experiența Franței și Norvegiei cu votul prin internet arată că această metodă nu duce la o creștere imediată a participării alegătorilor și are ca efect secundar creșterea numărului de voturi nule[33].

Avantaje ale votului prin internet	**Dezavantaje ale votului prin internet**
Accesibilitatea votului pentru persoanele netransportabile sau pentru cetățenii aflați în străinătate	Lipsa transparenței: votarea și numărarea voturilor, precum și consolidarea rezultatelor nu pot fi observate.
Atractivitatea votului pentru persoanele tinere	Dificultăți de accesare pentru alegătorii slab alfabetizați din punct de vedere tehnologic
Termeni de operare mai rapizi decât în cazul altor sisteme de votare	Vulnerabilitatea sistemului la atacuri externe, mai ales în cazul unei soluții necostisitoare
Reducerea costurilor pe termen lung	Costuri ridicate pe termen scurt și în cazul în care participarea este redusă
Potențial pentru creșterea participării	În practică, în Norvegia și Franța nu s-a observat o creștere a participării.
Votul nu poate fi influențat/constrâns de autorități sau agenți ai partidelor	Votul poate fi influențat și controlat de membrii anturajului
Mai mult timp pentru votare, în comparație cu o secție de votare aglomerată	Votul poate pierde din importanță și semnificație, confundându-se cu alte operațiuni similare făcute online.

Deși există contribuții pozitive evidente ale votul pe internet, preocupările legate de securitate și fraudă par să prevaleze și reapar de fiecare dată când această metodă este adusă în discuție. Numeroși experți și organizații din domeniul informatic critică problemele de securitate ale votului prin internet în termen foarte duri.

La fel ca în cazul votului prin corespondență, votul prin internet este expus riscului ca exprimarea votului să fie făcută sub constrângere. Pentru a reduce acest risc se pot organiza campanii pentru sensibilizarea alegătorilor privind importanța securizării votului. De asemenea, se poate concepe un sistem prin care să se permită alegătorului să-și modifice votul de mai multe ori până la închiderea perioadei de votare sau să reclame faptul că a votat sub constrângere și să ceară anularea votului său.

[32] Maaten 2007, 228.
[33] Raport de informare al Senatului francez privind Votul electronic, „Vote electronique, preserver la confiance des electeurs”, online la http://www.senat.fr/notice-rapport/2013/r13-445-notice.html

Însă dincolo de această problemă comună a votului la distanță, votul prin internet este predispus și la alte riscuri. De multe ori se face comparația între internet și operațiunile bancare, însă cele două procese sunt diferite. Dacă un hacker fură bani dintr-un cont, furtul va fi ușor descoperit. În plus, băncile și comercianții oferă asigurări sau despăgubiri pentru a compensa efectele atacurilor cibernetice. Însă un alegător care și-a pierdut votul nu poate fi despăgubit. Votul prin internet este vulnerabil la atacurile hackerilor pentru că trebuie să își păstreze caracterul secret pentru alte persoane decât alegătorul însă trebuie să fie exprimat într-o manieră care să permită observarea transparentă. Această combinație de cerințe face dificilă implementarea sigură a votului prin internet.

Un alt argument este efectul pe care îl poate avea o campanie de mari dimensiuni împotriva întregului sistem de vot prin internet. Un raport al Atlantic Council arată că hackeri sprijiniți de guvernul rus au afectat grav comunicațiile internet ale Estoniei în 2007 și au încercat să spargă sistemul de date electronice folosit la alegerile ucrainene din 2014[34]. În contextul în care atacurile de tip cibernetic au devenit un instrument de politică externă al Federației Ruse, fapt vizibil și cu ocazia alegerilor din noiembrie 2016 din SUA,[35] adoptarea unui sistem de vot prin internet în România poate expune procesul electoral la pericole inexistente în cazul folosirii unui sistem clasic. O soluție împotriva atacurilor cibernetice poate fi dezvoltarea de platforme super-securizate, însă acest proces va însemna și costuri mai ridicate pentru implementarea votului prin internet, fără a avea garanția că un astfel de sistem ar fi imposibil de „spart".

Autoritățile și vocile care susțin votului prin internet resping criticile subliniind faptul că, în primul rând, nu există nici o metodă de exprimare a votului complet izolată de posibilități de fraudă sau neregularități. Ei susțin că fiecare cetățean este responsabil pentru votul său și că ar trebui să acorde o atenție potențialelor amenințări și tentative de fraudă. Dreptul de vot ar trebui să fie protejat nu doar de stat, ci și de cetățenii înșiși, care ar trebui să-l exercite cu responsabilitate și integritate maximă. Mai mult, votul prin Internet este văzut ca fiind mai sigur decât cel exprimat pe buletine de vot de hârtie ca urmare a posibilității de urmărire mai ușoară în mediul digital și a măsurilor de securitate mai bune oferite de mediul online.

Votul prin internet este o alegere complexă: sistemele cele mai sigure și eficiente sunt și foarte costisitoare. În același timp, beneficiile actuale ale votului prin internet sunt chestionabile: prezența la vot nu a crescut în mod considerabil în Franța sau Norvegia. De aceea este important ca, înainte de introducerea procedurilor de vot prin internet, factorii de decizie să organizeze consultări cu societatea civilă, mediul academic și academici, specialiști IT și alți actori interesați și, nu în ultimul rând, cu electoratul, pentru a obține un consens politic amplu și pentru a discuta în ce măsură este de dorit adoptarea unei măsuri costisitoare și riscante.

Costurile potențiale ale votului prin internet

Alegerile prezidențiale românești din 2014 au costat 193.900.000 lei (43.929.405 euro)[36]. Costul alegerilor va crește cu îmbunătățirea procedurilor de vot și adăugarea unor noi, incluzând aici și cheltuielile cu informatizarea votării. În comparație cu acest cost, votul prin internet poate părea o alternativă mai ieftină. Promotorii votului prin internet argumentează că acesta ar putea avea un cost redus. Cheltuielile cu achiziționarea, instalarea și testarea unui sistem s-ar amortiza cu timpul prin reducerea numărului de secții de votare, imprimarea buletinelor de vot, transportul lor, personalul electoral, etc[37]. Un asemenea scenariu ar putea fi realist doar în cazul în care votul prin internet ar fi o alternativă care ar fi folosită de o mare parte a populației, în defavoarea votului în persoană. Însă, atât în cazul Estoniei, cât și al Franței, numărul celor care folosesc votul prin internet este relativ redus (în medie, aproximativ un sfert din alegători în Estonia, mai puțin de o zecime din alegătorii din diaspora franceză).

Prea puține țări au implementat votul prin internet pentru a putea generaliza în legătură cu costurile pe care le implică implementarea acestui tip de vot. Cazul Estoniei este special datorită existenței infrastructurii necesare pentru votul prin internet, precum cardurile de identitate electronice și portalul de e-guvernare[38]. În aceste condiții, Estonia a investit doar 1.000.000 de euro pentru implementarea votului prin internet în 2005. Această sumă reprezintă aproximativ 0,30 euro per alegător per alegeri[39].

---

[34] http://www.mcafee.com/us/resources/reports/rp-online-voting-rewards-risks.pdf
[35] http://www.usatoday.com/story/washington/2017/01/05/russian-cyberattacks-draw-senate-hearing/96191380/
[36] http://www.zf.ro/zf-news/cat-au-costat-alegerile-prezidentiale-din-romania-in-2014-13943473
În costul global al alegerilor în România sunt incluse costurile cu operațiunile electorale, salariile întregului personal administrativ, asistența financiară acordată partidelor politice, etc. O comparație a costurilor globale cu organizarea alegerilor între diferite țări este greu de realizat din cauza diferențelor de organizare administrativă și de proceduri electorale.
[37] http://www.parliament.uk/documents/speaker/digital-democracy/SCDD%20-%20Response_Smartmatic.pdf
[38] http://www.mcafee.com/us/resources/reports/rp-online-voting-rewards-risks.pdf
[39] http://www.parliament.uk/documents/speaker/digital-democracy/SCDD%20-%20Response_Smartmatic.pdf

În ce privește Franța, costurile pentru votul prin internet (disponibil doar pentru votul în străinătate) sunt relativ ridicate. Acestea reprezintă cam 20% din cheltuielile totale cu operațiunile electorale. În 2012 bugetul pentru votul prin internet reprezenta peste 3 milioane de euro[40]. În această sumă erau prevăzute cheltuieli cu soluția tehnică, resursele umane folosite, definirea specificațiilor tehnice și de securitate, realizarea unui prototip pentru votul prin internet și realizarea unui test în condiții aproape de cele reale. În același buget doar 65.000 de euro fuseseră repartizați pentru votul prin corespondență.

Tabel 3. Costurile pentru alegerile legislative din străinătate, Franța, iunie 2012

	Cost global	Cost per alegător (calculat la 250.000 de alegători)
Totalitatea operațiunilor electorale	13.632.922 euro	61,67 euro
Vot prin internet	3.128.852 euro	12,79 euro

Sursa: Raportul de informare al Comisiei de Afaceri Constituționale, Senatul francez[41]

Costul total al votului prin internet variază proporțional cu numărul alegătorilor din listele electorale. Însă prețul ridicat al softurilor securizate pentru vot se amortizează doar în cazul unor alegeri cu participare ridicată. Un alt raport al parlamentului francez arată că implementarea unui vot prin internet pentru o circumscripție cu treizeci de alegători potențiali poate fi de 400.000 de euro[42]. Acest preț este problematic în special în cazul alegerilor parțiale derulate într-o singură circumscripție. Raportorii recomandau implementarea unui sistem permanent de vot prin internet care să poată fi activat la fiecare scrutin, pentru a reduce cheltuielile.

Dincolo de costurile pentru fiecare scrutin, experiența Norvegiei în testarea votului prin internet ne arată că și această operațiune este costisitoare. Proiectul prin care acest sistem de vot a fost pilotat în Norvegia între 2008 și 2012 a costat 25 de milioane de euro[43].

Soluții tehnice pentru votul prin internet

Este sistemul estonian o soluție pentru România?

Infrastructura de e-guvernanță estoniană este o imagine a viitorului pentru serviciile publice. Votul prin internet este doar una dintre operațiunile la care are acces cetățeanul estonian prin intermediul platformei accesate cu ajutorul cărții de identitate electronice. Acest model ar putea fi opțiunea cea mai potrivită pentru România. Deși implementarea votului prin internet s-ar realiza într-un interval de timp mai lung decât la celelalte soluții, această opțiune permite dezvoltarea unui sistem și a unei expertize românești. Implementarea votului prin internet ar deveni una dintre fațadele electronizării administrației publice românești, însă această metodă de vot ar fi dependentă de procesul de transpunerea pe internet a serviciilor publice, care poate fi un proces de lungă durată.

Dezavantajul principal al acestei opțiuni este costul foarte mare și timpul îndelungat necesar pentru implementarea votului prin internet. Însă această punere în practică pe etape și încetinită poate să fie mai adaptată la condițiile românești. O perioadă mai lungă până la darea în funcțiune a sistemului de vot prin internet va permite poate familiarizarea populației cu folosirea internetului pentru operațiuni care implică un mare grad de încredere, creșterea gradului de alfabetizare tehnologică, creșterea gradului de acces la internet, etc. De asemenea, integrarea votului prin internet într-o infrastructură mai largă ar reduce costul punctual pentru operațiunile electorale prin internet și reduce un potențial punct de controversă privind acest sistem de vot.

[40] http://www.helene-conway.com/wp-content/uploads/Budget%20elections%20%C3%A9tranger2012_pdf.pdf
[41] http://www.senat.fr/notice-rapport/2013/r13-445-notice.html
[42] Raport de informare al Senatului francez *Représentation des Français établis hors de France : les premiers enseignements de la loi du 22 juillet 2013*, **online la** http://www.senat.fr/rap/r14-481/r14-4813.html
[43] http://www.coe.int/t/DEMOCRACY/ELECTORAL-ASSISTANCE/themes/evoting/2012NORWAY.pdf

Sistemul estonian este o soluție pe termen lung sau foarte lung pentru România. Unii experți sugerează că acesta ar putea fi implementat în România peste 10-15 ani[44]. Această variantă ar fi una pasivă, în care votul prin internet ar aștepta îndeplinirea condițiilor necesare pentru implementarea sa.

Este sistemul francez o soluție pentru România?

Avantajul principal al sistemului de vot folosit de Franța este că se poate implementa într-un timp relativ scurt chiar și în țări în care nu există o bună infrastructură de e-guvernanță. În timp costurile de exploatare pot fi reduse prin dezvoltarea unei platforme care să fie folosită la fiecare alegeri și prin achiziționarea programelor soft și dezvoltarea lor cu experți proprii. Însă o asemenea soluție este foarte costisitoare (vezi secțiunea III.3) pe termen scurt, în special dacă doar un număr limitat de alegători folosesc votul prin internet. De asemenea, soluția tehnică folosită în acest caz este una care este în mod particular vulnerabilă la atacuri externe (identificarea prin cod de utilizator și parolă).

Din cauza riscurilor de securitate pe care le implică acest sistem de vot, în cazul României ar fi recomandabilă implementarea sa în primă fază (unul sau două scrutinuri) doar în cazul votului din străinătate în cazul alegerilor parlamentare. Această limitare ar permite izolarea votului din interiorul țării în cazul în care s-ar dovedi că votarea a fost afectată. Punerea în practică a sistemului ar trebui făcută doar ca vot în avans, pentru a putea permite alegătorilor să se prezinte la urne în cazul în care platforma de vot este atacată sau nu funcționează. Nu în ultimul rând, ar fi de dorit ca această variantă de implementare să fie aleasă doar în cazul în care există o dorință a electoratului pentru utilizarea votului prin internet indiferent de costuri și riscuri.

Importanța proiectelor pilot

Dincolo de cele câteva exemple de țări care implementează votul prin internet, un număr mai ridicat au testat acest tip de vot prin proiecte pilot. Aceste proiecte au fost realizate la scară de obicei redusă, pentru a verifica soluția tehnică, dar și cunoștințele tehnice ale alegătorilor și problemele cele mai recurente. Testarea soluției tehnice adoptate este o recomandare fundamentală pentru implementarea votului prin internet. Un raport recent al OSCE arată că în Elveția diferitele sisteme de vot prin internet au fost testate de nu mai puțin de 229 de ori până în prezent[45]. Pentru administrația elvețiană securitatea votului prin internet primează în fața altor argumente și se dorește o implementare treptată a votului prin internet. În plus, chiar și după un număr atât de mare de testări, elvețienii au în continuare îndoieli privind votul prin internet. Autoritățile române s-au arătat optimiste privind lansarea unor teste pilot pentru votul prin internet, lăsând să se înțeleagă că există condițiile tehnice, dar lipsește voința politică pentru adoptarea votului prin internet[46]. Exemplele din celelalte țări europene ne arată însă că testarea votului prin internet ar trebui poate făcută pe o perioadă mai lungă.

Pentru a implementa votul prin internet autoritățile electorale pot opta pentru dezvoltarea unei soluții proprii sau pentru achiziționarea unei soluții dezvoltate de o firmă externă. Spre exemplu, Estonia, Norvegia și cantoanele elvețiene în care se utilizează votul prin internet au dezvoltat sisteme proprii pentru acesta. Franța folosește pentru diaspora o soluție achiziționată. De asemenea, în proiectele pilot din Marea Britanie au fost utilizate programe dezvoltate de companii IT. Mai jos prezentăm avantajele și dezavantajele celor două moduri de implementare.

Aceste două moduri de implementare pot fi combinate: un guvern poate să aplice o tactică de „cumpărător isteț", care achiziționează soluțiile tehnice necesare însă apelează la proprii specialiști pentru a modula programul pentru nevoile interne. De asemenea, o autoritate electorală poate demara activități efectuate prin internet cu programe achiziționate, pentru ca treptat să își dezvolte propriile soluții tehnologice. Acesta a fost cazul Norvegiei după 2003.

[44] http://epochtimes-romania.com/news/vot-electronic-sau-vot-prin-corespondenta-ce-vor-romanii-video---232679
[45] http://www.osce.org/odihr/elections/switzerland/222556?download=true
[46] Fosta președintă a AEP declara într-un interviu „Aşa cum ambiţia noastră, a celor din AEP, a dat roade, anume am reuşit să avem acest vot prin corespondenţă, cu siguranţă nu ne vom lăsa şi vom încerca să implementăm în diaspora un proiect pilot pentru votul prin Internet. Cred că dacă va fi voinţa politică vom putea avea chiar şi vot electronic la alegerile prezidenţiale din anul 2019." http://www.ziarulromanesc.de/index.php/diaspora/710-ana-maria-patru-sfaturi-pentru-votul-diasporei-concetatenii-nostri-din-strainatate-au-mai-multe-optiuni

	Sistem dezvoltat de către Autoritățile Electorale	Sistem achiziționat
AVANTAJE	Proprietate: Este dezvoltat de către autoritățile naționale, cu ajutorul angajaților săi. Este cunoscut de către autorități, care își pot lua întreaga responsabilitate asupra produsului final. Costuri finale mai reduse decât în cazul sistemelor achiziționate; Grad de credibilitate mai mare; Grad de transparență ridicat, mai ales în cazul în care codul de programare este publicat. Poate fi modulat pentru a fi testat în orice condiții.	Poate fi testat în proiecte pilot de mici dimensiuni. Nu necesită o infrastructură electronică sofisticată. Pot fi gestionate de către firma producătoare, fără a necesita formarea de către autorități a unor specialiști proprii.
DEZAVANTAJE	Necesită dezvoltarea unei infrastructuri electronice performante, în cazul ideal, bazată pe carduri de identitate electronice. Necesită formarea/ angajarea de specialiști naționali pentru a gestiona proiectul.	Costuri mari, atât pe termen scurt cât și pe termen lung. Pe termen lung costurile se pot reduce în cazul în care se lucrează cu aceeași companie și se folosește aceeași soluție tehnică. Lipsa transparenței: programele concepute de către firme private nu pot fi puse la dispoziția observatorilor din motive comerciale. Probleme de credibilitate: în cazul operatorilor naționali, imixiunea politicului; în cazul operatorilor internaționali, imixiuni ale altor țări.

Propuneri și poziții publice privind votul prin internet

În spațiul public românesc, votul prin internet are și susținători, și critici. După anul 2000 opțiunile de sisteme de vot electronic și prin internet au fost explorate de către autorități, partidele politice și societatea civilă. Însă, cu puține excepții, proiectele inițiate nu au fost bazate pe consultări publice sau plecând de la o tendință a opiniei publice. Este mai ales cazul partidelor politice, care au propus ideea de vot prin internet fără a elabora soluția tehnică sau fără a da indicații privind fezabilitatea planului lor.

Votul prin internet a pătruns în România cu ocazia referendumului din 2003, când Guvernul României l-a implementat[47] pentru militarii și polițiștii aflați în misiuni internaționale. 1623 de soldați au votat folosind calculatoare puse la dispoziția lor de către Ministerul Apărării Naționale[48], printr-un sistem implicând un certificat digital și conexiune la o bază de date centralizată prin internet. Votul prin internet a fost folosit doar pentru această situație și autoritățile nu au fructificat această experiență în vreun fel.

Partidele politice și votul prin internet

Câteva formațiuni românești s-au declarat în favoarea votului prin internet. În 2007, cinci parlamentari PDL au introdus în 2007 un proiect de lege pentru a introduce votul prin internet[49]. Inițiativa doar prevedea introducerea votului prin internet, fără să expună o soluție tehnică. Proiectul a fost respins de Parlament în 2008[50], iar PDL nu a revenit cu un alt proiect.

PMP a introdus în 2014 un proiect de lege[51] privind folosirea votului prin internet, care prezenta doar puțin mai detaliat sistemul de vot, lăsând libertatea AEP să hotărască chestiuni tehnice importante, precum asigurarea securității și numărarea voturilor. Proiectul de lege a fost respins în 2014[52], dar a fost reintrodus de

[47] http://www.cdep.ro/proiecte/2003/600/30/6/oug636.pdf
[48] http://www.edemocratie.ro/editoriale/eng/edit_evot_101403.htm
[49] http://www.cdep.ro/proiecte/2007/800/70/5/pl875.pdf
[50] http://www.cdep.ro/pls/proiecte/upl_pck.proiect?cam=2&idp=8482
[51] http://www.mediafax.ro/politic/pmp-a-depus-la-parlament-un-proiect-privind-votul-prin-corespondenta-11379138
[52] http://www.cdep.ro/pls/proiecte/upl_pck2015.proiect?cam=2&idp=14717

către parlamentarii PMP în 2015[53]. Și asociația M10 (devenită partid politic între timp) a prezentat o idee de vot prin internet[54]. M10 a propus introducerea unui sistem de vot asemănător cu cel folosit pentru plățile bancare, cu identificarea printr-un token.

PNL s-a declarat în 2015 împotriva votului prin internet, pe care liderul său îl considera mai problematic decât votul prin corespondență[55]. PSD, prin vocea Prim-Ministrului Victor Ponta[56], propunea votul prin internet în timpul negocierilor privind votul prin corespondență. Însă, deși aflat la guvernare și în fruntea majorității parlamentare, PSD nu a luat nici o măsură concretă în direcția adoptării votului prin internet.

Opinii dinspre societatea civilă

Votul prin internet are mai mulți susținători în rândul organizațiilor non guvernamentale decât în rândul partidelor politice. Câteva ONG-uri au prezentat votul prin internet în contextul românesc, avantajele sale pentru alegătorii români și dificultățile de implementare posibile[57]. O audiere publică organizată de Academia de Advocacy în 2015 a reunit peste 150 de opinii din spațiul neguvernamental[58]. Majoritatea acestora erau în favoarea votului prin internet, enumerând multiple avantaje pentru alegătorii români. costuri mici de operare pe termen lung, o mai bună securizare a votului, imposibilitatea votului dublu, creșterea gradului de participare, procedură de vot rapidă, fără cost suplimentar, și alte elemente. Dezavantajele menționate de către participanții la audiere au fost în principal legate de gradul scăzut de încredere al electoratului în corectitudinea alegerilor[59]. Chiar dacă majoritatea părerilor au fost favorabile votului prin internet, puține dintre acestea au detaliat soluția tehnică pe care o preferă. Lipsa specificațiilor poate fi o indicație privind necesitatea unei campanii de informare înaintea unei consultări publice.

Interesul arătat pentru consultarea publică organizată de Academia de Advocacy arată că sunt necesare mai multe informații despre votul prin internet. De asemenea, din recomandări putem trage concluzia că cei care au participat sunt interesați de o soluție care să combine siguranța, transparența, dar și un cost relativ scăzut. Aceste deziderate sunt poate dificil de îndeplinit într-un timp scurt. Am inclus principalele recomandări care au reieșit din această consultare în lista de recomandări ale acestui studiu.

Recomandări

Așa cum reiese din secțiunile precedente, o serie de țări europene care au discutat sau inițiat implementarea votului prin internet au abandonat sau amânat implementarea sa. Faptul că doar Estonia, o țară cu un electorat de dimensiuni reduse, a adoptat și a utilizat la scară națională votul prin internet până acum se datorează în principal reticențelor privind securitatea votului, dar și lipsei de încredere în această metodă de exercitare a votului și lipsa de consens politic.

Este preferabil ca implementarea votului prin internet pe scară largă să se realizeze doar după ce sunt rezolvate problemele legate de secretul votului, securizarea sa printr-o soluție tehnică eficientă, un grad de alfabetizare tehnologică satisfăcător, creșterea capacității alegătorilor de a folosi sistemul. Pentru ca toți cetățenii să beneficieze de votul prin internet este recomandabil ca guvernul român să sprijine accesul publicului la internet: susținerea introducerii internetului în mediul rural, dotarea bibliotecilor rurale cu calculatoare legate la internet prin extinderea proiectului Biblionet[60], introducerea de cursuri publice pentru cunoștințe IT.

În continuare prezentăm recomandările noastre pentru autoritățile publice și societatea civilă. Considerăm că votul prin internet este sistemul de vot al viitorului și mai devreme sau mai târziu se va ajunge la implementarea sa în România. Credem însă că este important ca autoritățile să respecte o serie de pași înainte de implementarea votului prin internet, pentru a facilita acceptarea sistemului la nivelul întregii populații și pentru a reduce temerile privind defectele votului prin corespondență.

[53] http://www.cdep.ro/pls/proiecte/upl_pck2015.proiect?cam=2&idp=15366
[54] http://www.hotnews.ro/stiri-politic-19590781-proiect-privind-votului-electronic-propus-asociatia-m10-monicai-macovei-vot-baza-unui-token-similar-celui-folosit-banking-pedepse-7-25-ani-pentru-fraudare.htm
[55] http://realitateabucuresti.ro/alina-gorghiu-diaspora-vot-electronic-corespondenta-iohannis-ponta/
[56] http://www.gandul.info/politica/victor-ponta-despre-votul-exercitat-in-diaspora-personal-nu-cred-in-extinderea-numarului-de-sectii-trebuie-schimbata-modalitatea-de-vot-prin-orice-modalitate-vot-prin-corespondenta-vot-electronic-13692199
[57] http://diasporavoteaza.com/wp-content/uploads/2010/12/DV_Policy_Paper.pdf și http://expertforum.ro/vot-electronic/.
[58] http://advocacy.ro/node/16533/depozant/16568#meniu-vitrina
[59] http://www.biblionet.ro/despre.htm

1. Redactarea de către AEP unui raport tehnic analizând posibilitatea implementării votului prin internet. Elaborarea de ipoteze pentru soluții tehnice și a unui necesar tehnic.

În 2001 în Marea Britanie, Comisia Electorală a angajat o echipă de cercetare a Universității Montfort pentru a studia opțiunile de vot prin internet aplicabile în Regat[61]. Studiul a analizat capacitatea autorităților de a-l implementa, atitudinea electoratului față de această metodă de vot și gradul acestora de pregătire pentru utilizarea ei. Pe baza concluziilor raportului, Comisia Electorală a organizat testarea votului prin internet în 2002 și apoi diferite consultări publice.

Comisia electorală din Republica Moldova a lansat în martie 2016 un proces de recrutare a unor consultanți care să realizeze un studiu de fezabilitate privind implementarea votului prin internet. Legislația moldovenească prevede dezvoltarea, testarea și pilotarea votului prin internet de către autoritățile moldovenești până la alegerile din 2018, iar Comisia Electorală Centrală planifica în martie 2016 un plan de acțiune pentru implementarea acestui sistem de vot, incluzând o analiză de cost.

Pentru a putea începe o discuție fundamentată despre votul prin internet este nevoie de studierea contextului românesc – cadru legislativ, nivel de alfabetizare al alegătorilor, încredere a actorilor interesați – și de elaborarea unor sugestii de direcții pe care autoritățile să le urmeze. Este necesar ca raportul să includă pozițiile autorităților și punctul de vedere al unor specialiști neguvernamentali în domeniul electoral.

2. Organizarea unei consultări publice

Modul tacit și lipsit de transparență în care a fost adoptat votul prin corespondență în 2015 a fost criticat de către societatea civilă și unele partide parlamentare. Mai mult, legea privind votul prin corespondență a fost atacată la Curtea Constituțională, o procedură care a aruncat îndoieli asupra corectitudinii procedurii. Lipsa consultărilor și informării publicului pot scădea încrederea în sistemul de vot încă înainte de implementarea sa. La data redactării acestui material nu exista un consens privind adoptarea votului prin internet. Recomandăm autorităților române să înceapă o consultare publică privind votul prin internet. Este necesar ca această acțiune să fie lansată în timp util pentru a permite o campanie de informare a alegătorilor.

3. Campanie de largă informare publică

Este necesar ca implementarea votului prin internet să fie precedată de o campanie de informare a publicului, în special privind diversele opțiuni disponibile și gestionarea așteptărilor publice privind beneficiile fiecărei soluții tehnice și a soluției adoptate. De asemenea, o campanie de informare ar trebui să aibă ca scop creșterea a încrederii publicului în acest sistem de vot și reducerea îndoielilor legate de siguranța votului prin internet.

4. Achiziționarea de servicii tehnice prin licitații transparente

Recomandarea participanților din cadrul consultării Academiei de Advocacy a fost aceea de organizare transparentă a achizițiilor de servicii tehnice pentru implementarea votului prin internet. Înțelegem această recomandare în sens larg: o dorință de a proteja votul prin internet de posibile fapte de corupție. Mai mult, participanții la consultare au cerut ca o condiție a participării la licitațiile pentru achiziționarea de servicii tehnice să fie experiența în organizarea de sisteme de vot prin internet. Aceasta ar exclude firmele românești și ar deschide discuția implicării unor firme externe în procesul electoral din România.

5. Implementarea unui sistem software de tip sursa deschisă, care să permită monitorizarea în timp real și auditarea

O altă dorință din partea societății civile creionează și mai clar modul în care ar trebui să funcționeze soluția tehnică pentru votul prin internet. Am descris mai sus diferitele soluții tehnice pe care o administrație electorală le poate adopta. Alegerea unui software de tip sursă deschisă este soluția cea mai transparentă, însă presupune dezvoltarea și gestionarea acestui sistem de către serviciul tehnic al autorității electorale. De asemenea, este o soluție care necesită mai mult timp pentru dezvoltare și implementare.

---

[61] http://www.electoralcommission.org.uk/__data/assets/electoral_commission_pdf_file/0005/16097/Implementationofe-votingsummary_6720-6268__E__N__S__W__.pdf

6. Dezvoltarea și consolidarea capacității tehnice a Autorității Electorale Permanente, pentru a putea gestiona votul prin internet în regim propriu

Plecând de la acest studiu și pe baza unei evaluări interne, este recomandabil ca Autoritatea Electorală Permanentă să decidă dacă are capacitatea de a dezvolta un departament IT prin care să gestioneze votul prin internet, sau dacă este necesară contractarea de firme externe pentru elaborarea de soluții tehnice și gestionarea votului.

7. Inițierea unui program pilot de testare a votului prin internet cu ocazia unor alegeri parțiale, referendumuri locale sau alegeri de altă natură

Toți experții din domeniul electoral sunt de acord că votul prin internet trebuie implementat progresiv, prin proiecte pilot și nu prin lansarea sistemului de vot în cadrul unor alegeri generale. Această recomandare reiese și din consultarea publică organizată de Academia de Advocacy (vezi secțiunea care prezintă *Opinii dinspre societatea civilă*). Marea Britanie și Norvegia au testat votul prin internet în cadrul unor alegeri locale în circumscripții specifice, Franța testează votul prin internet în cadrul alegerilor pentru parlamentarii care reprezintă diaspora. În Norvegia, unul dintre proiectele pilot a fost testarea soluției tehnice în cadrul unor alegeri studențești.

8. Asumarea de către decidenții politici a unui calendar de implementare a votului prin internet

Dincolo de dificultățile tehnice, un obstacol foarte mare pentru implementarea votului prin internet poate fi lipsa unui consens politic. Decizia de folosire a internetului poate fi politizată, iar partidele sau candidații nemulțumiți pot încerca să submineze încrederea alegătorilor în rezultatele scrutinului în care s-a folosit votului prin internet. În cazul în care se decide implementarea sa, este necesar ca partidele politice să accepte această soluție tehnică și să se abțină de la a face critici neîntemeiate.

ANEXE

Anexa 1

Distribuția populației de peste 6 ani care folosește internetul, rural și urban

GRUPA DE VARSTA	POPULATIA STABILA DE 6 ANI SI PESTE CARE FOLOSESTE INTERNETUL								
	TOTAL			MUNICIPII SI ORASE			COMUNE		
	Ambele sexe	Masculin	Feminin	Ambele sexe	Masculin	Feminin	Ambele sexe	Masculin	Feminin
ROMANIA	**7010754**	**3505068**	**3505686**	**5266587**	**2606470**	**2660117**	**1744167**	**898598**	**845569**
6 - 9 ani	292624	153028	139596	200049	104473	95576	92575	48555	44020
10 - 14 ani	621140	317582	303558	373773	191197	182576	247367	126385	120982
15 - 19 ani	742875	372850	370025	451476	226672	224804	291399	146178	145221
20 - 24 ani	846953	422697	424256	631562	312283	319279	215391	110414	104977
25 - 29 ani	760701	381587	379114	594247	295217	299030	166454	86370	80084
30 - 34 ani	812186	400446	411740	641496	315230	326266	170690	85216	85474
35 - 39 ani	734777	359438	375339	567927	276149	291778	166850	83289	83561
40 - 44 ani	765204	375579	389625	603902	289800	314102	161302	85779	75523
45 - 49 ani	399250	196691	202559	324859	155628	169231	74391	41063	33328
50 - 54 ani	387505	188304	199201	326895	155870	171025	60610	32434	28176
55 - 59 ani	324678	163046	161632	278096	138345	139751	46582	24701	21881
60 - 64 ani	177004	95062	81942	148642	78837	69805	28362	16225	12137
65 - 69 ani	70690	38842	31848	60080	32594	27486	10610	6248	4362
70 - 74 ani	41027	22489	18538	35092	19304	15788	5935	3185	2750
75 - 79 ani	20615	10910	9705	17318	9336	7982	3297	1574	1723
80 - 84 ani	9505	4786	4719	7903	4093	3810	1602	693	909
85 ani si peste	4020	1731	2289	3270	1442	1828	750	289	461

Sursa: Recensământul populației 2011[62]

[62] http://www.recensamantromania.ro/rezultate-2/

Anexa 2

Distribuția populației de peste 10 ani care folosește internetul în funcție de educație

Nivelul de educație al instituției de învățământ absolvite	POPULATIA STABILA DE 10 ANI SI PESTE CARE FOLOSESTE INTERNETUL								
	TOTAL			MUNICIPII SI ORASE			COMUNE		
	Ambele sexe	Masculin	Feminin	Ambele sexe	Masculin	Feminin	Ambele sexe	Masculin	Feminin
ROMANIA	**6718130**	**3352040**	**3366090**	**5066538**	**2501997**	**2564541**	**1651592**	**850043**	**801549**
Superior [1]	2111461	958696	1152765	1836253	834647	1001606	275208	124049	151159
Posticeal si de maistri	251344	101813	149531	209728	85332	124396	41616	16481	25135
Liceal, profesional si de ucenici	2701668	1458803	1242865	2043153	1089679	953474	658515	369124	289391
Gimnazial	1019384	507875	511509	592334	295546	296788	427050	212329	214721
Primar	532494	272699	259795	319259	163121	156138	213235	109578	103657
Fara scoala absolvita	101779	52154	49625	65811	33672	32139	35968	18482	17486

Sursa: Recensământul populației 2011[63]

[63] Idem 43

Anexa 3

Evoluția accesului la internet în țările Uniunii Europene, EFTA și țările candidate, din 2004 până în iunie 2014

Țară/An	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2014
Austria	44	46	52	59	67	69	72	79
Belgia	:	50	49	59	63	66	72	82
Bulgaria	8	:	15	18	25	29	33	56
Cehia	19	:	29	35	46	54	60	76
Cipru	34	32	36	38	42	53	53	67
Croația	:	:	:	40	45	49	55	65
Danemarca	68	74	78	76	82	82	85	92
Germania	57	60	66	69	74	77	80	87
Estonia	25	33	44	52	56	61	66	81
Finlanda	45	53	64	68	72	77	80	87
Franța	34	:	39	54	61	68	72	81
Grecia	16	22	23	25	30	37	46	64
Irlanda	38	45	49	57	62	66	71	78
Italia	:	35	36	39	:	47	55	66
Letonia	10	20	30	40	49	54	57	72
Lituania	11	15	25	37	45	52	55	65
Luxemburg	59	64	70	74	80	87	89	95
Malta	:	40	53	54	59	64	70	78
Olanda	64	78	80	83	85	89	90	94
Polonia	19	25	30	37	45	56	61	73
Portugalia	23	26	29	34	40	47	53	63
Romania	**5**	**:**	**13**	**22**	**29**	**37**	**42**	**59**
Slovenia	41	46	53	55	56	62	65	75
Slovacia	20	20	23	35	47	54	65	77
Spania	33	35	37	43	48	52	57	67
Suedia	:	71	76	78	84	85	88	87
Marea Britanie	54	59	61	66	71	76	79	86
Ungaria	14	21	30	38	47	54	60	73
Islanda	80	84	82	83	87	89	91	96
Norvegia	58	61	68	77	83	85	89	92
Elveția	:	:	:	:	:	:	:	89
Macedonia	9	:	11	:	29	42	46	66
Serbia	:	:	:	24	:	35	:	:
Turcia	6	5	:	18	24	28	34	42

Sursa http://ec.europa.eu/eurostat/web/products-datasets/-/isoc_ci_id_h

Anexa 4

Procentul persoanelor care fac cumpărături pe internet în Uniunea Europeană, EFTA și țările candidate

Țara/An	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014
Austria	26	28	32	32	35	39	46	43
Belgia	15	14	25	27	31	33	36	41
Bulgaria	2	2	3	3	5	6	8	10
Cehia	8	13	12	15	16	18	21	25
Cipru	8	7	13	14	16	17	20	23
Croația	5	5	6	9	11	16	19	22
Danemarca	43	47	50	54	57	60	65	66
Estonia	6	7	12	13	16	17	16	37
Finlanda	33	33	37	41	45	47	49	53
Franța	25	28	32	40	40	42	44	49
Germania	41	42	45	48	54	55	60	61
Grecia	5	6	8	9	13	16	17	20
Irlanda	26	30	29	28	34	35	37	43
Italia	7	7	8	9	10	11	14	15
Letonia	6	10	8	8	10	18	21	24
Lituania	4	4	6	7	10	14	19	19
Luxemburg	37	36	46	47	52	57	59	62
Malta	16	16	27	32	35	37	38	41
Marea Britanie	44	49	58	60	64	64	71	72
Olanda	43	43	49	52	53	52	55	59
Polonia	11	12	18	20	20	21	23	24
Portugalia	6	6	10	10	10	13	15	17
Romania	**2**	**3**	**2**	**2**	**4**	**3**	**5**	**6**
Slovenia	9	12	14	17	20	22	25	26
Slovacia	10	13	16	19	23	30	30	31
Spania	13	13	15	17	19	22	23	28
Suedia	39	38	45	50	53	58	57	62
Ungaria	7	8	9	10	13	15	17	20
Islanda	32	32	27	29	31	35	34	48
Norvegia	48	46	54	53	57	62	56	60
Elveția	:	:	:	:	:	:	:	62
Muntenegru	:	:	:	:	:	4	:	:
Macedonia	:	2	2	2	:	3	4	7

Sursa: Eurostat

CENTRUL PENTRU STUDIUL DEMOCRAȚIEI

CLUJ-NAPOCA, 2017